

De syv planeter

Blokbogen 'De syv planeter' og dens relation til Bonde-Practica og Planetbøger i anledning af koncerten Poul Rovsing Olsen: De syv Planeter.

Anden musik med relation til Bonde-Practica er

[Carl Nielsen: De fire Temperamenter](http://www.per-olof.dk/4temp.htm) <http://www.per-olof.dk/4temp.htm>

Per-Olof Johansson, oktober 2018

Det er svært at forestille sig, at jordkloden blev anset for universets centrum, hvorefter alting drejede sig. Men når vi taler om de syv planeter, er det den verden vi skal sætte os ind i. De syv planeter var ikke blot store sten ude i rummet, det var kræfter med indvirkning på menneskenes liv. Et stort komplekst system byggede man op på denne forståelse. Der var syv planeter, solen var en af dem, jorden ikke, den var jo centrum.

Relationen mellem menneskene og planeterne kunne afhandles med ord og store skrifter, men man kunne også bruge billeder. Før bogtrykkets opfindelse, gik der en periode med træsnit sat sammen kaldt blokbøger, og det er en sådan blokbog der her er anledningen.

De fleste blokbøger er med religiøst indhold, men denne, som kaldes De syv Planeter er så at sige med verdsligt indhold nemlig et billede i foliostørrelse med en kort tekst på bagsiden. Afsættet forgrener sig i samtid og fortid, afskrift efter afskrift, valplads for nørder, formodes at være fra 1460-70. Disse syv blade som nu befinder sig på Statens Museum for Kunst indeholder hver et billede på planeten sammen med de tilhørende stjerntegn og som det interessante billeder, der fortæller om de områder af livet, som denne planet styrer. Arkene blev fundet på Lerchenborg af Dumreicher i 1928 og det lykkedes at sikre, at de blev i Danmark. På det frie marked er de en formue værd, sjældnen som samlingen er. Komponisten Poul Rovsing Olsen blev opmærksom på fundet, fordi han var gift med barnebarnet til Lerchenborgs ejer og satte 1978 musik til de vers, som karakteriserede hver planets indflydelsessfære. Jeg blev gjort opmærksom på

blokbogen af ham midt i 1970'erne, da jeg var i gang med udgivelsen af 'Bonde-Practica eller Veyr-Bog'.

Eksempel med planeter fra Bonde-Practica 1744

Et afsnit af Bonde-Practica er netop et afsnit med billeder af planeterne samt tekster om deres

betydning. Hverken Carl Dumreicher eller hans medudgiver Sofus Larsen kommer ind på den forbindelse, da de udgav monografien om fundet 1929. Ej

heller kunsthistorikeren M.J.Schretlen gjorde det, da han beskrev blokbogen i Kunstmuseets Aarskrift 1929-1931. Interessen samler sig alene om relationen til samtidige tryk. Men da jeg underholdt Poul Rovsing Olsen med mit projekt, kunne han straks se forbindelsen til sit eget og gav mig kopier af de tekster, som inspirerede ham til den musik, han arbejdede på, som nu vist for første gang skal spilles på Kunstmuseet den 24.10. Her vil man også på den ene dag have lejlighed til at se de sjældne billeder.

At der en forbindelse til Bonde-Practica, betyder dog ikke, at der er tale om de samme tekster. Variationerne i udlægningen af planeternes indflydelse er stor og jeg skal slet ikke gøre mig klog på hvor nær eller fjernt de står til hinanden. Blot konstatere familieligheden i kraft af, at de tager afsæt i den samme verdensforståelse. Selvom Kopernikus allerede i begyndelsen af 1500-tallet tog afsked med ideen om jorden som verdens centrum, varede det længe, før dette blev den almene forståelse. Derfor er det ikke ren dekoration, når de syv planeter paraderer i galleriet på fronten af Frederiksborg Slot, det er kræfter, det er magter med en indflydelse vi har svært ved at sætte os ind i.

Med bogtrykkerkunstens opfindelse blev det så meget lettere at formidle den verdensforståelse, samtidig med at den var ved at gå i graven. Bonde-Practica er at forstå som den populærvidenskabelige version, som når det gælder sundhed og sygdom kaldes humoralpatologi, og som med den ændrede opfattelse bliver til overtro. Bogen omhandler horoskoper, åreladning, vejrspådomme og leveråd. Bonde-Practica var imidlertid ikke alene på markedet. En af vanskelighederne ved at orientere sig i bogmarkedet i 1500 og 1600-tallet er, at så meget er forsvundet. En bogform med et lignende indhold som Bonde-Practica kaldte sig Planetbog, men vi har kun brudstykker af de ældste bevaret.

Den følgende beskrivelse henter jeg i min udgivelse af Bonde-Practica 1975, hvor jeg fik emnet med på et hjørne. Titlen holdt sig længere i live i Danmark end Bonde-Practica, hvis sidste udgivelse er 1804, som ses af det følgende.

Nummerhenvisningerne er til den anoterede bibliografi i Bonde-Practica 1975, som jeg lavede en revideret udgave af i 2008: Allernyeste vejledning for den heldige finder af en Bonde-Practica

Som kan downloades fra www.per-olof.dk/vejled.pdf, hvor der er links til flere artikler om den lille bog.

Planetbøger

Som Planetbøger betegnedes altså folkelige bøger om astrologi, fordi deres udgangspunkt var planeterne i deres astrologiske betydning. Som det fremgår af nedennævnte, er forbindelsen til Bonde-Practica udgivelserne endog tættere, end dette emnesammenfald umiddelbart røber. Inden for nummereringen medtog jeg de følgende to udgaver, som befinder sig på Det Kongelige Bibliotek:

26. [fotografi af] [Brudstykke af en dansk Planetbog før 1566] 16 sider bevaret. Benævnes formentlig planetbog, "fordi teksten svarer til afsnit i det 2. horoskopforløb i »En skøn Planete- Bog«. Kbh.

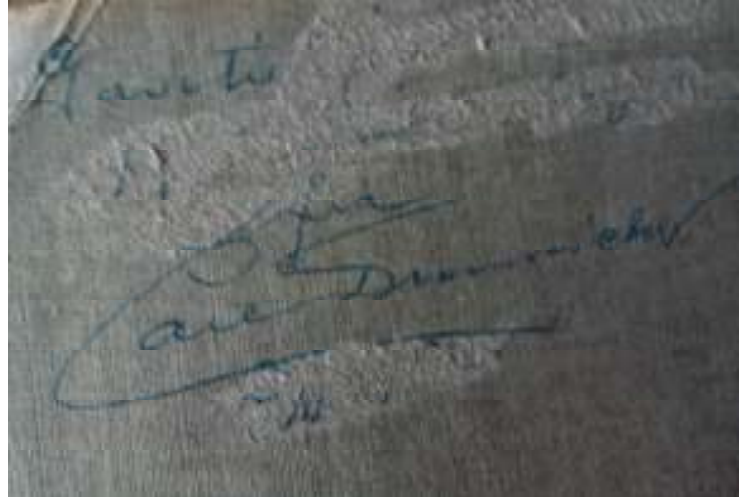
1686. Dyrekredsillustrationerne iøvrigt meget lig
Bonde-Practica (nr. 1).

27. En astronomische bescriffuelse: Hvor udi tilkjende
giffuis Menniskens natur oc Tilbøjelighed
etc. Kbh. 1594. 416 sider. Udgivet og trykt af Lor.
Benedict. Udover en mængde anden astrologi, numerologi,
physiogionomi, geomanci m.m., udgøres
1/5 af bogen af tekststykker, som genfindes i Bonde-
Practica, d.v.s. hele BondePractica bortset fra
forordet og cisio janus, men i en anden redigering.
Planetbog uden trykår, måske 1849.
Planetbillederne (1. forløb) trykt med samme stokke
som i nr. 2. Dyrekredsens billeder har en slående
lighed med nr. 1. Angående månedsbillederne:
Se nr. 28. Martsbilledet trykt med samme stok som
i nr. 2. Åreladningsmanden trykt med samme stok
som i nr. 1, og illustration (hånden) til soluret som
nr. 2. Se: Lauritz Nielsen nr. 402. H. Mortensen:
Atlantis. Bd. 1, Lemvig 1923 s. 582-87. R. Paulli:
Lorentz Benedicht. Kbh. 1920 s. 103-6.

Af 'Planetbøger' findes der på Det Kongelige Bibliotek
yderligere to titler. Dels »En skøn Planete-
Bog etc.« (udg. 1686, 1710, 1764) og dels »Den
ældgamle ubedragelige Planetbog« iflg. R. Paulli
med samme indhold (udg. 1834, 1849 og 3 udaterede
fra beg. af 1800tallet). »En skøn Planete-Bog
etc.« er af omfang som Bonde- Practica, og et afsnit
hedder: Herefter følger en part af Bonde Practica.
Forsideillustrationen er illustration (hånden)
til soluret, trykt med samme stok som i nr. 3, skønt
ingen tekst i bogen svarer hertil. På Universitetsbiblioteket
iflg. Bib.Dan. tillæg til bd. II, sp. 199 en
udgave fra 1794.

Jeg har en udgave af Planetbogen, som formentlig er fra 1849, og når jeg skrev, at
bogen havde omfang som Bonde-Practica gælder det måske for ældre versionen,
ikke for den jeg har.

Jeg håber, jeg med dette har gjort det klart, at 'De syv Planeter' ikke blot refererer
til noget i 1400-tallet, men til en forståelse som holdt sig langt længere i bøgerne
verden. Hvad læserne har tænkt og ment og troet på – er et helt andet og det helt
store spørgsmål.

Som en lille krølle på historien kan jeg fortælle, at jeg i et antikvariat engang fandt en lille Elfelt-mappe med fotos af de syv blade i formindsket størrelse. Mappen var af Carl Dumreicher foræret til en, hvis navn nogen har skrabet væk, men Dumreichers signatur er da bevaret. Jeg synes det er lille klenodie, jeg der erhvervede – for ti kroner..

I Den Kongelige Kobberstiksamling hollandsk blokbog: De syv planeter" ca. 1460-70 med billeder og tekst.

Dumreicher, Carl og Sofus Larsen: Et blokbogsfund i Danmarks. Aarhus 1929.

Schretlen, M.J.; Blokbogen "De syv Planeter". Kunstmuseets årsskrift 1929-1931 (Kbh. 1931) s. 1-15

Clausen, V.E. Det folkelige danske træsnit i etbladstryk 1650 - 1870. Kbh. 1985 Nr. 523: De syv Dage i Ugen eller de syv Planeter. (Roskilde Museum). Nr. 524: kopi af nr. 523.

